

ČAKAVŠTINA KOZERIJA *FRANINA I JURINA* IZ NAŠE SLOGE¹

1. Uvod

Naša Sloga prve su hrvatske novine u Istri. Pokretač je tih novina bio biskup Juraj Dobrila, a prvi urednik svećenik Antun Karabaić. Nakon njega list su uređivali Andrija Novak, Lovro Testen, Karlo Kiršjak i Matko Mandić. Prvi je broj tiskan u Trstu 1. lipnja 1870, kao dvotjednik, na četiri stranice maloga formata, gdje izlazi do 22. lipnja 1899, a zatim se od 6. srpnja 1899. do 25. svibnja 1915. objavljuje u Puli. Od 1884. do 1900. novine su izlazile kao tjednik. U razdoblju od 1900. do 1902. izlazile su dvaput tjedno, a od 1902. opet postaje tjednikom. U vrijeme zasjedanja Istarskoga sabora u Puli (1902–1903) te pred izbore za Carevinsko vijeće 1907. izlazile su triput tjedno. Početkom I. svjetskog rata izlazile su na samo dva stupca zbog mobilizacije tiskarskih radnika. *Naša Sloga* prestala je izlaziti 25. svibnja 1915.²

U četrdeset i pet godina izlaženja *Naša Sloga* provodila je svoj temeljni cilj: „razvijati hrvatski nacionalni osjećaj, političku kulturu, gospodarsku i socijalnu svijest. Uz svijest o svojim vrijednostima i potrebi očuvanja vlastita identiteta, sustavno su poticali integraciju Istre i kvarnerskih otoka u hrvatsko etnokulturalno područje” (Šetić 2007, 79). *Naša Sloga* se čitala po kućama, zajednički pod ladonjom, a kad nije bilo dosta novaca za pretplatu, tada bi jedan primjerak išao od kuće do kuće. O povezanosti istarskoga naroda s *Našom Slogom* svjedoči činjenica da su sve novine koje su kasnije izlazile nazivali „slogom”.³

„Istarski su preporoditelji na različite načine narod pripremali i uvodili u politički život” (Šetić 2007, 79). Jedan je od njih bio progovoriti o aktualnim društveno-političkim događajima u Istri kroz dijaloge dvaju mudrih

---

¹ Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2014-09-1946 (Dijalektološka i jezičnopovijesna istraživanja hrvatskoga jezika, voditelj: prof. dr. sc. Josip Lisac).

² v. Trogrlić 2003.

³ v. Dobrić 2017b.

seljaka, Franine i Jurine, čija imena navedena u augmentativu simboliziraju njihovu snagu i veličinu, te njihovih supruga Luce i Mare koje su komentirale svakodnevicu iz ženskoga kuta gledišta. Kozerija *Jurina i Franina* javlja se prvi put u drugome godištu *Naše Sloge* (1871) u 16. broju. Nakon gašenja *Naše Sloge*, 1915, *Franina i Jurina* javljaju se u *Istarskoj Riječi*⁴ (od 1923. do 1929), a od 1943. do današnjih dana kozerija se objavljuje u *Glasu Istre*. Od 1923, s manjim prekidima, i sada izlazi kalendar naslovljen *Franina i Jurina*. Satirične komentare *Franine i Jurine* aktualnih zbivanja u Istri od 1960. slušamo svake nedjelje na *Radio Puli*. *Jurina i Franina*, kao neprekinuti glas naroda, u pulskome su stradariju zaslužno dobili svoje Stube.

2. Metodologija istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja analizirati jezik dijaloga *Jurina i Franina* te utvrditi o kakvom je čakavskom idiomu riječ. Na fonološkoj i morfološkoj jezičnoj razini analizirat će se prilozi iz 2. godišta *Naše Sloge*, od broja 16 do 24 iz 1871, kada se oni prvi put pojavljuju, te prilozi iz 20. godišta, od broja 1 do 52 iz 1889. godine kada je prilikom otvaranja Pokrajinskoga sabora vladin povjerenik održao svoj govor i na hrvatskom jeziku, a do tada je to činio samo na talijanskome (Šetić 2005, 68).

⁴ *Istarska riječ* izlazila je u Trstu od 11. siječnja 1923. do 10. siječnja 1929. godine. List je imao podnaslov „tjednik za pouku, gospodarstvo i politiku istarskog naroda“. Izlazio je tjedno (četvrtkom), a svakog drugog četvrtka uz list je izlazio „literalni prilog ‘Mladi Istranin’“. Od broja 1 do 31, koji je izašao u srpnju 1924, odgovorni je urednik bio Ivan Marija Micheluzzi, a od broja 32, koji je izašao 10. srpnja 1924, kao „odgovorni urednik, izdavač i direktor“ do gašenja lista bio je Ivan Stari. U uvodniku prvoga broja (od 11. siječnja 1923) navodi se da je to „(...) zajedničko i jedino glasilo naše političke organizacije (...) jedini politički list u Istri“. U tekstu „Političkoga društva za Istru“ navodi se da su se dvije „struje, koje su se bile pojavile u zadnje vrijeme, složile i stopile“ u to društvo, što je učinjeno u interesu „našeg istarskog naroda“. „Dva lista koja su izražavala stavove tih sukobljenih struja - ‘Stara Naša sloga’ i ‘Pučki prijatelj’ (u uvodniku uredništva se navodi da su to ‘dva politička lista’) dogovorom izdavača prestala su izlaziti, da bi njihovi suradnici nadalje zajedno objavljivali u novopokrenutom listu ‘Istarska riječ’.“ „Politička orijentacija lista bila je antifašistička. Pored redovitih tekstova uperenih protiv nasilne talijanizacije Hrvata i Slovenaca u Istri od strane talijanskog fašističkog režima, list je donosio tekstove o školstvu (protiv potalijančivanja hrvatskih osnovnih škola u Istri), gospodarstvu, dopise iz raznih krajeva Istre i popularnu rubriku „Franina i Jurina“. Izlazio je na 4 stranice, povremeno na 6 stranica.“ (Dobrić 2017a).

3. Rezultati istraživanja

3.1. Fonološke značajke

3.1.1. Samoglasnici

3.1.1.1. Samoglasnički inventar kozerija iz dvaju izabranih godišta sastoji se od pet jedinica i samoglasnoga *r*. Sustav od pet vokala i samoglasnoga *r* karakterističan je za sjeverozapadni istarski poddijalekt sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 329) i za jugozapadni istarski dijalekt (Pliško 2003, 358; Lisac 2009, 51). U broju 37/89 u jednoj rečenici nalazimo diftong - *a* > *ua*, karakterističan za središnji istarski poddijalekt sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 206, 338): „Si čul, da će va našem *'gradu'* opet nove peririte izabrat?”.

3.1.1.2. Odras općeslavenskih jerova u tzv. jaku položaju je *a*: „Dragi Jurino, kade si bil, da te nisam već celeh petnaest *dan* videl?” (22/71); „A da *ča*, zato se i čuje, da te sad svi takovi podeštati i konšiljeri morat na novo va školu.” (20/71). Vokalizacija je jerova u slabu položaju u primjerima *kǣdǣ > *kǣdǣ*: „A školi, ke se s pasjom tasom plaćaju, *kade* se hrvatska deca talijanski muštraju.” (17/71); „*Kade* si pak ti, Franino, bil va to vreme?” (22/71); „Dragi ti, *kade* j' to no?” (23/71), u starojezičnome prijedlogu *vǣ > *vǣ* > *va*: „A tako, zač je pulska podestarija *va* Puli blizu Divića iliti Arene za psi cimenter ogradila i nad cimenter čuvara postavila, a malo dalje u Pomanturu je kršćansko pokopališće prez zida i plota.” (18/71); „Si bil morebit i *va* Poreču?” (22/71) te u prilogu 'uvijek': „Ja sam Vam, dragi barba, mlada ženska glava, ka ne more znat *ča* vas tišći, ako nemorda oni djavolski Hrvati, ki Vam se *vaik* po glavi pletu.” (35/89); „Ča bi reć da su naš podeštāt *va* Višnjane *vavik* jadni?” (5/89), u instrumentalu zamjenice *ja*: „Ti daj samo *za manom*.” (3/89). Ovakve ostvaraje u sjevernočakavskome dijalektu, odnosno njegovu sjeverozapadnome istarskome poddijalektu potvrđuju S. Vranić (2005, 171, 327), M. Moguš (1995, 261) te I. Lukežić (2012, 235).

3.1.1.3. Stražnji nazal *o* i slogotvorno *l* dali su *u*: „Nijedan nima baloti *v ruke*, ni ne igra šćapićen.” (44/89); „Valjda sej zadnji *put* prestašil, ać govore, da su ga neki trgovci na korsu za rame pipali.” (29/89); „Pred četiri lita nasadila im je *puno jabuk* kraj *puta*, a sada je stavila misto *jabuk* sve same murve i črišnje.” (14/89); „Lucu, lipo, moje *sunce*, nemorem nikako spati ni jesti.” (35/89). Takav je ostvaraj u sjevernočakavskom dijalektu, odnosno njegovu sjeverozapadnome istarskome poddijalektu (Vranić 2005,

328; Lukežić 2012, 235) i jugozapadnome istarskome, kako iščitavamo iz navedenih primjera (Pliško 2005, 358; Lisac 2009, 52).

3.1.1.4. Refleks jata je u odabranim godištima različit. Prevladava ekavski u osnovama riječi i u relacijskim morfemima: „Si čul da su tamo *dole* va Italije na dveh *mesteh*, a Volosca e Lovrana, školu odprli?” (16/71); „A školi, ke se s pasjom tasom plaćaju, *kade* se hrvatska *deca* talijanski muštraju.” (17/71); „Ala, Franino, ma nam je *lepo!*” (17/71); „Dragi Jurino, *kade* si bil, da te nisam već *celeh* petnaest dan *videl?*” (22/71). Ikavski se jat ponekad javlja uz ekavski u istome dijalogu: „Kad kmet želi imat vole, šalje *dicu* va talijanske škole.” (34/89); „Lucu, *lipo*, moje sunce, nemorem nikako spati ni jesti.” (35/89); „Mi smo u kući četiri lude ženske glave, pak ako Vam nemoremo dat *utehe* i mira, a Vi pozovite une četiri *virne* sluge, koje Vas mažu i ližu kako i brečić gospodara.” (35/89). U manjem je broju dijaloga ikavski, karakterističan za jugozapadni istarski dijalekt (Pliško 2005, 358; Lisac 2009, 51): „Od tad je malo *lit*, ali narod naš se je toga čuda naučija, jer je i čuja i *vidija* svačesa, pa sad malo ili nič *neviruje* ni kemu bi se marilo *virovat!*” (6/89); „Hodi *lipo* u Novu vas, pa će ti tamo tvoj ženso *povidat* ča mu se je s puškom pripetilo, od *lipe* puške su mu ostala jadnomu dva kusa (...)” (9/89).

3.1.1.5. Refleks prednjega nazala je *a* iza palatala *j* u imenici *zajik* (< *jazik): „Bog Vas zdraveh drži i pozdravite mi strica Jurinu i ako Vam se vidi pošljite mu ovo pismo i recite mu: da je bolje biti mići Hrvat, a govorit materinski *zajik*, leh bit veli Hrvatina, pak hodit ‘passo’.” (44/89) te u glagolu *zajati* (‘pognati koga’) (< *jeľъ): „Aj ne, oni nisu za moj hrvatski ‘štumok’, aš oni vonjaju po mrcini; nego ću ih *zajati* na samanjanje va Pulu, Vodnjan i Rovinj, da ih talijanska gospoda kupi za svoje toware i šomere.” (26/89). Veći je broj refleksa *ę* > *e*: „Dakle, takov je maštrunac i on gospodin podeštat, ki je nekidan, pišuć talijanski, u *pet* rižic storil dvajset i *pet* pogrešak iliti fali.” (20/71); „Ja ti znam v Istroj za jednu obćinu, kade se je sila obćinskoga blaga prodalo, silni se beći *prijeli* i potrošili, a već se dvajset let nevidi nikakovega računa.” (23/71); „Ja, oni bi oteli s crekvi stirat najprije naš *jezik*, a onda sveh nas.” (7/89); „Oh, ma su dobri ti gavrani, kad trebaju ljudskoga *mesa* (...)” (10/89); „Dobro njin stoji, kad nimaju *pameti* ča ni nisu znali (...)” (10/89). Zamjenu prednjega nazala u *a* u primjeru *zajik* u sjeveroistočnim istarskim govorima potvrdili su S. Vranić (2005, 178) i M. Muguš (1995, 261).

3.1.1.6. Inicijalni su samoglasnici *a* i *i* reducirani u primjerima: „(...) *Merikanu merikanska*, Majaru majarska, Hrvatu hrvatska.” (47/89); „Pa tamo neka bate za (...) *Taliju*” (12/89).

3.1.2. Suglasnici

3.1.2.1. U promatranim dijalozima suglasnički se inventar sastoji od 24 fonema. Zvučna afrikata *ž* zamijenjena je s *j*: „Si čul Jure, ča govore *grajani* Cresani sada?” (43/89); „Kada je veleh ljudi na brode mora se zdignut banderu od njihovega zajika, Merikanu merikanska, *Majaru majarska*, Hrvatu hrvatska.” (47/89), a *ž* sa *ž*: „Si, i *žep*.” (41/89). Grafem se *đ* u *Našoj Slogi* bilježi digrafom *dj*. U tom ga obliku nalazimo u primjeru: „Ne srdite se častna predstojnice zač je ovaj gospodin moj bližnji *rodjak*, mama njegova je bila mojoj mame svekrva.” (35/89); „(...) oni *djavolski* Hrvati, ki Vam se vaik po glavi pletu.” (35/89). Suglasnički sustav od 24 fonema u sjeveroistočnome istarskome poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta potvrđuje I. Lukežić (2012, 234).

3.1.2.2. Jotacija dentala *t* i *d* te skupina *st*, *sk*, *zd* i *zg*

Rezultat praslavenske jotacije glasova *t* i *d* u sjevernočakavskome je dijalektu *t* i *j* (Lukežić 2012, 234): „Ča *ćeš* (...)” (41/89); „(...) govore da *će* oni (...)” (42/89); „(...) govore *grajani* Cresani (...)” (43/89); „Ja, ma ni povedal, da je *mej* njimi i njihov kufin.” (2/89); „(...) da znaju poč brez ključa i po škuren va *tuju* kuću” (2/89). U riječima stranoga podrijetla ostvaruje se *j*: „(...) prišal s Poreča bodulski *jeneral*?” (43/89). U primjerima: „(...) al da *med* nami ostane.” (21/71); „To će onda lahko *med* nami ostat, kad mi nisi niš povedel.” (23/71) primarno je „palatalno *dj* otvrdnulo pa postalo *d*” (Moguš 1995, 11). Jotacijom skupina **st* i **sk* nastaje skupina *št* (Lukežić 2012, 234): „(...) a četrti ki dobro čuje i vidi storit će šupliku va Trst da nas *napušćaju* na cedilu, jer bi nas sve ovi gladni ‘šćavi’ pojeli. Nijedan nima baloti v ruke, ni ne igra *šćapićen*.” (44/89); „Ča je istina, da nekemu na *Puljšćini* mi jako srmimo?” (6/89); „Joj meni, sva *Barbanščina* je u črno zavita, jer da je niki prorok propa (...)” (13/89). **Sk* > *šč* u glagolu *iskati*: „Ja ću naše kmete učit da *išču* ono ča je njihovom, i da biraju svoje poglavare, svoje zastupnike po krvi i posvud (...)” (9/89). Rezultat druge jotacije skupine **zd* je *zj* u imenici **grozdbye*: „Poznaš ono od lesice i kiselega *grozja*?”, a skupine **zg* > *žj*: „Bože, prosti kemu se *možjani* vrte.” (5/89) (Lukežić 2012, 234).

3.1.2.3. Odras skupina *jt* i *jd*

Skupine *jt* i *jd* javljaju se u glagola izvedenih od glagola **iti* (Lukežić 2012, 227). U promatranim dijalozima skupina *jt* metatizirana je pa jotirana (*tj* > *ć*) u infinitivu glagola *poć*: „Za to neka ne vraga ne salamenta, ač te pametni

ljudi lahko *poć* k drugim butegarom kupovat, ki bolje poštuju ljude, a ne proklinju boga." (36/89); „Je istina, do malo dan će *poć* tamo, pak bi rada *poć* va ko društvo da se talijanski navadi." (43/89). Nema primjera odraza skupine *jd*.

3.1.2.4. Stara je suglasnička skupina *čr očuvana u čakavskome narječju (Lisac 2009, 17), pa je takva ovjerena i u dijalozima: „Pred četiri lita nasadila im je puno jabuk kraj puta, a sada je stavila misto jabuk sve same murve i *črišnje*." (14/89); „Joj meni, sva Barbanščina je u *črno* zavita, jer da je niki prorok propa (...)” (13/89); „Ča bi reć Jurino, da šarenjački trbuh ima tako široka *čriva*, da nije nikad sit?” (13/89).

3.1.2.5. Jedna od karakteristika čakavskoga narječja jest i slabljenje šumnika na dočetu zatvorena sloga (Lukežić 2012, 105, 106). U dijalozima smo zabilježili primjere zamjene afrikate frikativom: „A *niš*, zač su već šli doma.” (22/71), okluziva frikativom: „To će onda *lahko* med nami ostat (...)” (23/71), okluziva sonantom: „Dakle, takov je maštrunac i on gospodin podeštat, ki je nekidan, pišuć talijanski, u pet rižic storil *dvajset* i pet pogrešak iliti fali.” (20/71).

3.1.2.6. Starojezična je suglasnička skupina *vbs- metatizirana u *sv*:- „A ča ćeš, no: *svaki* za se i za svoje skrbi.” (18/71); „A niš, zač su već *svi* šli doma.” (22/71); „Lego onu vražju kozu su ti tako zvicijali i zobjestili, da me je *sve* strah, kako je munjena, da će još preko mora skočit.” (22/71); „A ja, da j’ talijanska, nebi ju razumeli, lego samo oni, ki su va njoj pohvaljeni; a ovako ju razume *svaki*, pak zato *svi* toliko šršuraju i štrmore!” (22/71); „Od tad je malo lit, ali narod naš se je toga čuda naučija, jer je i čuja i vidija *svačesa*, pa sad malo ili nič neviruje ni kemu bi se marilo virovat!” (6/89). Takav je oblik karakterističan za jugozapadni istarski dijalekt (Pliško 2005, 358). U sjevernočakavskome dijalektu preoblika je *vəs- > *s*- (Lukežić 2012, 229).

3.1.2.7. Rotacizam, zamjena intervokalnoga *ž* u *r*, općečakavska je pojava (Lisac 2009, 17). Ovjerena je u glagolu *moći*: „Si bil *morebit* i va Poreču?” (22/71); „Ča j’ to *morebit* kakova talijanska knjiga?” (22/71); „A ča ćeš, imaju takovu bolest pa *nemoru* jadni podniti oni dim, ki po šćavunskem tamjanu vonja.” (5/89), u primjeru *morda* (‘možda’): „Ja sam Vam, dragi barba, mlada ženska glava, ka *ne more* znat ča vas tišći, ako *nemorda* oni djavolski Hrvati, ki Vam se vaik po glavi pletu.” (35/89); „Ča j’ preveć *morda* tulil?” (4/89) te u vezniku *jur* < *juže*: „Ma ov put bi ima krivo zač bi morala znat, da su njiji ljudi *jur* zvali svoji breki (...)” (11/89).

3.1.2.8. Dočetno je *-l* u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda očuvano: „Si *čul*, da će i žminjska podeštarija na psi tasu stavit?” (17/71); „Dakle, takov je maštrunac i on gospodin podeštat, ki je nekidan, pišuć talijanski, u

pet rižic *storil* dvajset i pet pogrešak iliti fali." (20/71); „Dragi Jurino, kade si *bil*, da te nisam već celeh petnaest dan *videl*?" (22/71); „Ja bim ti Franino neč *povedal*, al da med nami ostane." (23/71); „Ča se j' ono čulo, da je prošli mesec neki Pokušević *bil dognal* va Zagreb nekakove pure?" (24/71); „A ča neznaš, da je bilo tamo ostalo još neč majerskega kukuruza, pak je najbrže *otel*, da to pred saborom dopozoblju." (24/71). Neizmijenjeno je dočeto -l u većini govora sjeveroistočnoga poddijalekta sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 329; Moguš 1995, 11). U dijalozima ima i primjera s ostvarajem -l >-(j)a: „Ma da bi *bija* samo Čozot (...) nebi mu se toliko *čudija*." (5/89); „Od tad je malo lit, ali narod naš se je toga čuda *naučija*, jer je i *čuja* i *vidija* svačesa, papa sad malo ili nič neviruje ni kemu bi se marilo virovat!" (6/89); „Ter si sam *vidija* i *čuja* kako se dela s jednimi i drugimi." (30/89), što je karakteristično za jugozapadnoistarske govore (Pliško 2003, 358; Lisac 2009, 52).

3.1.2.9. Općečakavska je jezična značajka prijelaz završnoga nastavačnog -m u -n (Lisac 2009, 17, 77; Moguš 1995, 11) ovjerena u 1. l. prezenta glagola: „*Bil san* v Reke da kapuza *kupin*, ač repi ni, kumpira malo, palenti još manje, a družina će jist, a nepita otkuda." (22/71); „*Znan. Znan* sve to; ali neka se čuvaju jer i naše pesti trde." (9/89); „*Veramente nisan* niš čul." (42/89). U dijalozima nalazimo i odstupanja od te pojave: „Temu jušto se ja *smejem*, zač s *tem* kaže 'baba' svoji konji parklji." (49/89); „*Pošiljam* ti lepo pozdravljenje od barba Jurine i oveh par besed, ko dobro zapameti vo." (47/89); „*Nečudim* se ja temu ne, nego se *čudim*, da meštri moraju znat neč malo i frgaski." (16/89).

3.1.2.10. Sibilizacija se ostvaruje u primjeru: „A teško mi je, kad promislim, da ju mi *siromasi* krmimo, a naši susedi Talijani muzu i deru!" (21/71), a ne ostvaruje: „Ma ter su glasovali i talijanski popi, fora *kanoniki* i prošti u Puli proti cesarskomu človiku pak se ni nijednomu ni vina skrivil." (30/89); „A ki su bili ti *junaki*?" (20/89) Izostanak sibilizacije karakterističan je za čakavske govore, pa i sjevernočakavski dijalekt (Lisac 2009, 76).

3.1.2.11. Ispred slogotvornog *r* ili sonanta *r*, *v* se reducira: „*Znan* sve to; ali neka se čuvaju jer i naše pesti *trde*." (9/89); „(...) a *četrti* ki dobro čuje i vidi storit će šupliku va Trst da nas napušćaju na cedilu, jer bi nas sve ovi gladni 'ščavi' pojeli (...)" (35/89). Ovu je redukciju ovjerila S. Vranić u sjeveroistočnome poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 330).

3.1.2.12. U dijalozima nalazimo redukcije inicijalnih suglasničkih skupina, zastupljenih i u sjevernočakavskome dialetu (Lisac 2009: 77): *ps* > *s* (*psovati* > *sovati*) te *pt* > *t* (*ptica* > *tica*): „Poglararica, da se je strašno

zaripila i počela ju *sovati*, a mlada koludrica da je rekla (...)” (35/89); „Povej mi Jure, ča su se tih blagdan vrtile one bile *tice* va Poreču okol naših kmet?” (4/89).

3.1.2.13. U čakavskim govorima suglasnička skupina *gl* prelazi u *glj* (Lisac 2009, 22) (*gledat* - *gljedat*): „Ma j’ morala šuperiora šaro *gljedat*.” (35/89).

3.1.2.14. Fonem *l* je depalataliziran u imenici *ljudi* > *judi*, što je karakteristično za sjeveroistočni istarski poddijalekt sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 251): „A, treba da partin za onu stran Labina, da zbudin malo naše *jude*; ač su mi povidali da tamo naši *judi* se samo goste i sladko spavaju dok neprijatelji tajno nože bruse.” (5/89). Češći su primjeri s fonemom *l̥*: „Dao Bog, Frane moj da bi svi *ljudi* tako opravljali, nebi nas više Talijani za šćave držali i s nami se porugivali.” (9/89).

3.1.2.15. Protetsko je *j* u nenaglašenim oblicima zamjenica: „Kadi *jin* se govorilo, kako, potrebito dokazati Marčancem (...); (...) ja intanto ću *jih* onda zvat i priznat, kada budu svi drugi mrtvi (...)” (20/89) te u prilogu *opet*: „Ki vranić je to, da su se naš ‘fra Galdino’ *jopet* sbudili i to u fratarskoj suknji?” (19/89). Protetsko se *j* uz *v* javlja u sjeveroistočnom istarskom poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta (Vranić 2005, 330–331; Lukežić 2012, 193).

3.1.2.16. U glagolu *htjeti* zamijenjena je inicijalna skupina *ht* u *st*: „Ki je *stija* prikratit pravo naše Bl. Divice Poljske (...)” (13/89). Navedeni oblik glagolskoga pridjeva radnog, u kojem se dočetno *-l* ostvaruje kao *-(j)a*, karakterističan je za jugozapadni istarski dijalekt (Pliško 2005, 358; Lisac 2009, 53). Glagol *htjeti* (< *hotjeti*) u sjevernočakavskom se dijalektu ostvaruje s reduciranim početnim *h-* kao *otet* (Lukežić 2012, 82): „Ja, oni bi *oteli* s crekvi stirat najprije naš jezik, a onda sveh nas.” (7/89).

3.2. Morfologija

3.2.1. Imenice

U dijalozima su zastupljene najvećim dijelom imenice singularne paradigme. Ovjerili smo sljedeće nastavke imenica a-vrste (muškoga roda): N jednine imenica muškoga roda, koje završavaju na suglasnik imaju nastavak $\emptyset$: *kuhar* (13/89), *gospodar* (13/89), *želudac* (17/71); G -a: (od) *kmeta* (15/89), *zajika* (47/89); D -u: *trbuhu* (10/89), *človiku* (30/89); A -a: *sina* (12/89), *unuka* (12/89), *breka* (11/89); V -e: *Frane* (moj), *vraže* (3/89), *smrade* (18/89); L -e (va) *Višnjane* (10/89), *Žminje* (2/89); -u: na *tancu* (11/89); I -em: (s) *nožem*

(12/89), -on (-om): *vratom*⁵ (13/89). U pluralnoj su paradigmi nastavci N -i: *janjci* (10/89), *soldati* (17/71); G - $\emptyset$: (naših) *kmet* (10/89); D -om: *krnje-lom* (18/89), *Rečanom* (17/71), -em: *ljudem* (17/71); A -i: (na) *breki* (skače) (11/89); -e: *nože* (5/89); L -eh: (po) *kantuneh* (43/89); I -i: (pred) *balotacijoni* ('izborima') (11/89).

Kao što se iz primjera može iščitati, neproširena je osnova u dvosložnih imenica muškoga roda: „A da nemoru popraviti tih *puti*? (...) zač su počeli i tu *židi* računati križati (...)” (35/89); „Pak ča je bilo čuda prodanih *kmeti* s njima?” (26/89); „A, treba da partin za onu stran Labina, da zbudin malo naše jude; ač su mi povidali da tamo naši judi se samo goste i sladko spavaju, dok neprijatelji tajno *nože* bruse.” (5/89). Kratka je množina ovjerena u sjevernočakavskom dijalektu (Lisac 2009, 8), ali i u drugim čakavskim govorima.

Imenice srednjega roda u singularnoj paradigmi imaju nastavke: N jd. -e: *vrime* (11/89), *brime* (11/89); -o: *blago* (13/89), *mliko* (10/89); A -o: *tilo* (16/89), *salo* (12/89), (za) *rame* (29/89); L jd. -e: (va) *sele* (11/89), (na) *cidilu* (44/89), (na) *korsu* (29/89), a u pluralnoj: G - $\emptyset$: *mist* (6/89); A -a: (pred) *lita* (14/89).

Izdvojene nastavke imenica muškoga i srednjega roda u sjevernočakavskome dijalektu potvrđuje I. Lukežić (2015, 115-120), a u njegovu sjeveroistočnome istarskome poddijalektu S. Vranić (2005, 333-334). Imenice muškoga i srednjega roda u kojima se ostvaruje ikavski refleks jata imaju nastavke koji su potvrđeni u jugozapadnom istarskom dijalektu (Pliško 2003, 358; Lisac 2009, 57).

U odabranim dijaložima imenice e-vrste, ženskoga roda, u singularnoj paradigmi imaju sljedeće nastavke: N -a: *palenta* (10/89), *kvočka* (11/89), *gospodarica* (13/89), *štamparija* (22/71), *knjiga* (22/71); G -e: (prez) *glave* (8/89), (od, iz, s) *kuće* (16/89); D: nema primjera; A -u: *glavu* (15/89), *dlaku* (10/89), (va) *zemlju* (16/89), *ženu* (20/89), *dušu* (16/89); V -e: *predstojnice*; L -e: (u) *ruke* (10/89), (va) *kuće* (16/89), (na) *Drenove* (22/71); I -om: (s) *puškom* (9/89), (s) *metlom* (18/89), (s) *pogačom* (20/89) i -un/um: (pod) *posteljun* (2/89), (pred) *crkvum* (15/89). U pluralnoj su paradigmi nastavci: N -e: *murve* (14/89), *čerišnje* (14/89); G - $\emptyset$: *jabuk* (14/89); *crekav* (35/89), *pregrešak* (20/71), *rožic* (20/71); D: nema primjera; A -i: (dobro) *nogi* (15/89), *broki* (11/89), V: nema primjera; L -ah: (va) *butiljah* (15/89), (po) *ženah* (9/89), (na) *ežamah* (20/71), (po) *karocah* (15/89), (va) *gazetah* (20/89), I: nema primjera.

⁵ Budući da se u dijaložima sustavno ne bilježi fonetska neutralizacija -m > -n, nalazimo i nastavke s krajnjim -m (-om, -um, -em).

Imenice i-vrste nalazimo u N jd.: *mladost* (16/89), *ludost* (16/89) i u A mn. (u) *oči* (16/89).

Navedene nastavke imenica ženskoga roda, e- i i-vrste u sjevernočakavskome dijalektu odnosno u sjeveroistočnome poddijalektu potvrđuju I. Lukežić (2015, 116–120) i S. Vranić (2005, 332).

3.2.2. Brojevi

U čakavskomu se narječju dekliniraju glavni brojevi jedan, dva, tri i četiri (Lukežić 2015, 253). U kozerijama su ovjereni sljedeći primjeri: L: *dveh* mesteh (16/71), N: *četiri* virne sluge (35/89), *četiri* lude ženske glave (35/89), A: pred *četiri* lita (14/89) i redni: a *četrti* ki dobro čuje.

3.2.3. Zamjenice

Zamjenica *ča* jezična je značajka najvišega ranga koja karakterizira čakavsko narječje (Lisac 2009, 17). U dijalogima je ona potvrđena kao upitna: „A sam, pak *ča* je, *ča* se temu čudiš?” (16/71); „*Ča* to deš, kako je to moguće?” (18/71); „Dragi ti, *ča* tamo oni naši kozari delaju?” (22/71); „*Ča* to no?” (23/71), kao odnosna: „A *ča* ćeš, no: svaki za se i za svoje skrbi.” (17/71); „A da *ča*, zato se i čuje, da te sad svi takovi podeštati i konšiljeri morat na novo va školu.” (20/71); „Ma da, ač ti ni škodljivije živini za našu Istru, *ča* j' koza!” (22/71), kao upitna 'zašto': „*Zač* pak to?” (17/71); „*Zač*?” (20/71); „A *zač* im je tako zapijažala?” (22/71), kao neodređena 'štogod': „Trubilo, to je zato, *zač* sve kadgod i ki hrvatski i dalmatinski trabakul tamo pride, pak je dobro za svaku prigodu, da baren jedan va pajize *čagod* hrvatski razume.” (16/71), 'ništa': „A *niš*, *zač* su već šli doma.” (22/71); „To će onda lahko med nami ostat, kad mi nisi *niš* povedel.” (23/71), 'nešto': „Nečudim se ja temu ne, nego se čudim, da meštri moraju znat *neč* malo i frgaski.” (16/71); „A po svojem posle, tamo preko Učki, *neč* ovde, *neč* onde.” (22/71); „Ja bim ti Franino *neč* povedal, al da med nami ostane.” (23/71); „A *ča* neznaš, da je bilo tamo ostalo još *neč* majerskega kukuruza, pak je najbrže otel, da to pred saborom dopozoblju.” (24/71), kao veznik 'jer': „Trubilo, to je zato, *zač* sve kadgod i ki hrvatski i dalmatinski trabakul tamo pride, pak je dobro za svaku prigodu, da baren jedan va pajize *čagod* hrvatski razume.” (16/71); „Bil san v Reke da kapuza kupin, *ač* repi ni, kumpira malo, palenti još manje, a družina će jist, a nepita otkuda (...)” (22/71).

Kad su Jurina i Franina u Buzetu, tada upitno-odnosna zamjenica *ča* ima oblik *kaj* (Lisac 2009, 40); upitna 'zašto': „Pak *zakaj* da mučim?” (3/89); „(...) *zakaj* jim nismo enaki?” (3/89); 'što': „*Kaj* onu njihovu: ham, ham, hamham,

hamham?" (3/89); „Eh, *kaj* ćeš, kad jim je poštenje v trbuhu, a trbuh posvuda!" (3/89); upitna čestica 'zar': „*Kaj* nismo v Buzetu?" (3/89).

Posvojna zamjenica 'njezin' ima oblik *njiji* (11/89).

Zamjenica '*koji, koja, koje*' u čakavskome je narječju kontrahirana (Lukežić 2015, 223): „Trubilo, to je zato, zač sve kadgod i *ki* hrvatski i dalmatinski trabakul tamo pride, pak je dobro za svaku prigodu, da baren jedan va pajize čagod hrvatski razume." (16/71); „A školi, *ke* se s pasjom tasom plaćaju, kade se hrvatska deca talijanski muštraju." (17/71); „Dragi Jurino, ča ti se vidi od one istarske kozetine, *ku* je nekidan Naša Sloga onako iznanada ošinula." (21/71); „A tamo gore na Drenove se je nekakova nova štamparija odprla, pak prva knjiga, *ka* se je va njuj štamerala, tako je Rečanom zapijažala, da ju sve jedan drugemu po grade iz ruk otimlju." (22/71); „Od tad je malo lit, ali narod naš se je toga čuda naučija, jer je i čuja i vidija svačesa, pa sad malo ili nič neviruje ni *kemu* bi se marilo virovat!" (6/89); „Bože prosti, *kemu* se možjani vrte." (5/89).

3.2.4. Prijedlog i prefiks *vʒ

Starojezični se prijedlog *vʒ > və u dijaloizima najčešće javlja kao *v*, *va*, takav je u sjeveroistočnome poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta potvrdila S. Vranić (2005, 330):

„Si bil morebit i *va* Poreču?" (22/71); „Bil sam valje *va* Lovrane." (29/89); „Bil san *v* Reke da kapuza kupin, ač repi ni, kumpira malo, palenti još manje, a družina će jist, a nepita otkuda (...)" (22/71) i kao *u* koji se ostvaruje u jugozapadnome istarskom dijalektu (Pliško 2005, 358): „Zašto nas mulštro šalje *u* Pulu po kapulu?" (6/89). Prijedlog se ponekad u istoj rečenici javlja u objema inačicama: „A tako, zač je pulska podestarija *va* Puli blizu Divića iliti Arene za psi cimiter ogradila i nad cimiter čuvara postavila, a malo dalje *u* Pomanturu je kršćansko pokopališće prez zida i plota." (18/71). Kao prefiks *vʒ > və > *va* javlja se u reduciranom obliku: „(...) da će *zet* sv. Juri (...)" (29/89) ili kao *u*: „Glavu da su *uzeli* prodanci (...)" (29/89).

3.2.5. Prijedlog i prefiks *iz*

Prijedlog *iz* ostvaruje se nereducirano: „po grade *iz* ruk otimlju." (22/71); „Glavu da su uzeli prodanci *iz* Boljuna, kopita oni *iz* Paza (...)" (29/89); reducirano *iz* > *z* > *s*: „(...) ča ni bilo onega *z* Lovrana (...)" (30/89); „(...) prišal s Poreča bodulski jeneral?" (43/89). Prefiks *iz* ostvaruje se reducirano s alternacijom *z* > *s*: „jopet *sbudil* i to u fratarskoj suknji?" (19/89). U sjevernočakavskome je dijalektu u reliktima sačuvan prefiks *vy- (*vilest*) (Lukežić

2012, 236) koji u promatranim dijalozima nije potvrđen, ali su ovjereni svi ekscerpirani oblici (isto).

3.2.6. Glagoli

U čakavskome se narječju glagol 'ići' tvori raznim supletivnim osnovama iz kojih se tvore njegovi oblici – infinitivna osnova je *hodi-*, a prezentska je *gre(d)*- (Lukežić 2015, 366–367). U dijalozima su ovjereni sljedeći primjeri za prezent: „Prvi dan pred večer *gren* va naše domorodno društvo, da kamo bi čovek dal?” (44/89); „Dragi moji, najbolje da *gre* va rečku čitaonicu, tamo se samo talijanski govori, tako mi Bog pomagala!” (43/89); „Pa *neka gre* tamo, i neka si ju bati (...)” (12/89). Infinitivna osnova u imperativu: „*Hodi* ih pitat ako želiš znat.” (40/89); „*Hodi* lipo u Novu vas pa će ti tamo tvoj ženso povidat da mu se je s puškom pripetilo, od lipe puške su mu ostala jednomu dva kusa (...)” (9/89).

Zanijekani oblik prezenta glagola *biti* zrcali se u primjerima: „A neboj se ne, Bog dobro zna, zač joj *ni* dal drugega repa, a najzada u Istra ima dosta ličini, pak ako bude potreba, oće se moć i vezat.” (22/71); „To će onda lahko med nami ostat, kad mi *nisi* niš povedel.” (23/71). Takav je potvrđen u sjevernočakavskom dijalektu (Lukežić 2015, 372).

Čakavski su oblici glagola *biti* za tvorbu kondicionala (Lisac 2009, 17; Lukežić 2015, 370–371): „A ja, da j' talijanska, *nebi* ju razumeli, lego samo oni, ki su va njoj pohvaljeni; a ovako ju razume svaki, pak zato svi toliko šršuraju i štrmore!” (22/71); „Ja *bim* ti Franino *neč* povedal, al da med nami ostane.” (23/71); „Ča *biš* rekal ki zapovida na Volosken blagdani?” (6/89).

U sjeveroistočnome poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta prevladava infinitiv okrnjena lika (Lukežić 2015, 373): „Nečudim se ja temu ne, nego se čudim, da meštri moraju *znat* neč malo i frgaski.” (16/71); „Si čul, da će i žminjska podeštarija na psi tasu *stavit*?” (17/71). Rjeđe se javlja neokrnjena lika, kakav se nalazi u jugozapadnom istarskom dijalektu (Lukežić 2015, 384; Pliško 2003, 358): „A ča ćeš, imaju takovu bolest pa nemoru jadni *podniti* oni dim, ki po šćavunskem tamjanu vonja.” (5/89).

4. Zaključak

Kozerije *Jurina* i *Franina* u promatrana dva godišta (1871. i 1889) pisane su pretežno na čakavskome ekavskome dijalektu. Prema jezičnim značajkama koje prevladavaju možemo zaključiti da se radi o njegovu sjeveroistočnom istarskom poddijalektu.

Taj poddijalekt prema Silvani Vranić (2005, 325–332) karakteriziraju sljedeće fonološke značajke, potvrđene u analiziranim dijalogima: dosljedan ekavski refleks jata u korijenskim leksičkim morfemima, u tvorbenim i u gramatičkim morfemima (*kade, mesto, deca*); zamjena starojezičnoga poluglasa *ə* kao *a* (*dan, ča*); zamjena starojezičnoga fonema *ɛ* samoglasnikom *a* iza palatala (*zajik*); zamjena starojezičnoga fonema *ɔ* samoglasnikom *u* (*ruka*); zamjena slogovnog *ǃ* > *u* (*sunce*); samoglasnički sustav koji čini pet temeljnih samoglasnika; neizmijenjeno finalno slogovno *l* (*povedal*); fonem *ǃ* zamjenjuje se fonemom *j* (*judi*); redukcija sonanta *v* ispred šumnika i sonanta u protojezičnoj i starojezičnoj skupini *və* (< **vɔ, vɔ*) u funkciji prefiksa (*zet*); redukcija sonanta *v* u skupinama *s r* ili *s ʎ* u istome ili u sljedećem slogu (*trd, četrti*); kontinuate su starojezičnoga prijedloga *vɔ kao samostalne morfološke riječi *v, va, ø* u središnjim govorima toga poddijalekta; protetsko *j* (*jopet, jin*). U dijalogima nije ovjereno stapanje oblika starojezičnog prijedloga *vy* s prijedlogom *izɔ* (*izə*), koji je rezultirao i oblikom *zi* te obezvučenje zvučnih konsonanata na dočetcima finalnih slogova. Jotacija dentalâ *t* i *d* kao *t'* i *j* te skupinâ *st, sk* kao *št'* te *zd* kao *jz* i *zg* kao *žj*; očuvana suglasnička skupina *čr; slabljenje šumnika na dočetu zatvorena sloga. Pripadnost sjevernočakavskomu dijalektu potvrđuju nastavci u imenicama *a-*, *e-* te *i-*vrste, oblici zamjenice *ča* i njezinih oblika, kontrahirani oblici zamjenice '*koji, koje, koja*', glagol '*ići*' koji se tvori prezentskom osnovom *gre(d)* i infinitivnom *hodi-*. Čakavski je oblik glagola *biti* za tvorbu kondicionala, prevladava krnji infinitiv.

Kada *Franina i Jurina* komentiraju događaje u Buzetu, u dijalog unose značajke buzetskoga govora (npr. zamjenica *kaj*); kada govore o događajima u Kanfanaru, Novaj Vasi, Rovinju, u dijalogima nalazimo jezične značajke jugozapadnoga istarskoga dijalekta (npr. dočetno *-l* > (*j*)*a* u glagolskim pridjevima radnim muškoga roda, ikavski refleks jata, *vɔ > *u*, neokrnjeni infinitiv). U jednoj se rečenici zrcali i žminjski govor.

U broju 3/89, str. 3, *Franina i Jurina* komentiraju talijansku vlast pa progovaraju i talijanskim jezikom:

*Avanti la bandiera
Di nostra società,
Trbuh nam dom i vera,
u raj nas to peljâ.*

Iz impresuma *Naše Sloge* doznajemo samo tko su bili urednici novina, nema podataka o suradnicima pa tako ne znamo autora/autore kozerija. Prvi je urednik, Antun Karabaić, bio rodnom iz Punta na otoku Krku, a urednik 20.

godišta Matko Mandić iz Kastva. Možda su zato kozerije pisane, njima bliskom, čakavštinom sjevernoga čakavskoga areala.

Franina i Jurina su komunicirajući s narodom na njihovu jeziku slali jasne poruke koje su budile nacionalnu svijest, naglašavali su potrebu za školovanjem djece na hrvatskome jeziku, ukazivali su na pokušaje tada talijanske vladajuće manjine da potalijanče pokrajinu Istru u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Uloga *Franine i Jurine* je i danas ista, komentiraju društveno-političke događaje u Istri (i šire), razgovaraju o sezonskim poljoprivrednim radovima, savjetuju, obavještavaju o kulturnim događanjima u Istri..., u središtu njihove pozornosti uvijek je mali čovjek.

Građa

Naša Sloga, Trst, 1871., 2. god., br. 16-4. Pristup 3. ožujka 2017. http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga

Naša Sloga, Trst, 1889., 19. god., br. 1-52. Pristup 3. ožujka 2017. http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga

Literatura

Dobrić, Bruno. 2017a. „Digitalizirana građa - Istarska riječ (1923. - 1929.)”. Pristup 13. svibnja 2017. <http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/istarskarijec>.

Dobrić, Bruno. 2017b. „Digitalizirana građa - Naša sloga (Trst, Pula, 1870-1915) (hrv.)”. Pristup 13. svibnja 2017. http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga.

Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.

Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci; Grobnik: Katedra čakavskog sabora Grobinščine.

Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci; Grobnik: Katedra čakavskog sabora Grobinščine.

Moguš, Milan. 1995. „O čakavštini ‘na Volosken’”. *Filologija* 24-25: 259-265.

Pliško, Lina. 2003. „Jugozapadni istarski dijalekt ili štakavsko-čakavski dijalekt”. U *Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, 358-359. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Šetić, Nevio. 2007. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša Sloga 1870. -1915*. Treće izdanje. Zagreb: Dom i svijet.

Trogrić, Stipan. 2003. „Naša Sloga”. U *Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, 526-527. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

THE CHAKAVIAN DIALECT OF THE LAMPOON *FRANINA I JURINA* FROM *NAŠA SLOGA*

In this article we analyze the Chakavian dialect of lampoon *Franina i Jurina* first published in the second year of *Naša Sloga*, in 1871, from publication no. 16 to 24, and the accompaniments from the 20th year of publication from, no. 1 to 52 in 1889, when during the opening of the regional Sabor (parliament) the government commissioner held his speech in Croatian as well. *Franina* and *Jurina* are representatives of the Istrian peasantry which observe the current socio-political developments in Istria in a time of an ongoing struggle for the preservation of the Croatian identity and the public use of the Croatian language.

By analyzing the phonological and morphological linguistic attributes of the lampoon, we have determined that they are dominated by linguistic attributes of the Northern Chakavian dialect, or more precisely its northeastern subdialect, according to the classification by S. Vranić (2005, 325–334). When the plot demands it, in the lampoon appear negligible amounts of linguistic attributes of the Southwestern Istrian dialect, middle Istrian subdialect of the Northern Chakavian dialect, the Buzet dialect as well as the Italian language.

After the closing of *Naša Sloga* in 1915, the lampoon *Jurina i Franina*, was published in *Istarska Riječ* (from 1923 to 1929), and from 1943 up to the present day in *Glas Istre*. A calendar titled *Franina i Jurina* has been published with short interruptions from 1923 up to the present day. From 1960 their comments on current developments in Istria may be heard on the Radio Pula. As an uninterrupted voice of the people, *Jurina* and *Franina* have found their rightful place in the „stradarium“ of Pula, by having a stairway named in their honor.

